

Donald Weber
onderzoeker, Amsab-ISG

Sana De Mick 100

**Van tuberculose tot multiple sclerose,
een verhaal van zorg en welzijn**

Ergens diep in de Kempense bossen, in een oase van rust en groen, ligt een oord waar mensen voor elkaar zorgen. Dat domein heet De Mick. De Antwerpse socialisten kozen het in 1922 uit om er hun sanatorium te bouwen. Een sanatorium is een ziekenhuis gespecialiseerd in tuberculosepatiënten, mensen die aan de tering lijden, zoals toen werd gezegd.

Het is een verhaal dat vandaag wellicht de wenkbrauwen doet fronsen. Sanatorium? Teringlijders? Is dat geen scheldwoord? We zijn tuberculose (tbc) – een vreselijke ziekte – gelukkig grotendeels vergeten. Maar rond 1900 was de ziekte nog dodelijk en had ze tot een vijfde van de bevolking in haar greep, de armen eerst. De dokwerkers aan

de haven van Antwerpen waren toen nog arme mensen en de tering bracht ravages teweeg in de kleine huisjes waarin ze met hun familie samenhokten.

De socialistische beweging van Antwerpen vond dat er iets moest gebeuren. Ze stichtte een vzw onder de welluidende naam Heropbeuring en zamelde geld en subsidies in om een magnifiek gebouw neer te zetten. Tienduizenden zieken vonden de weg naar dat heerlijke domein en kregen steun en verzorging in hun moeilijkste momenten. Vandaag is tbc zo goed als verdwenen. Antibiotica hebben ons geholpen om die strijd te winnen. Maar het monumentale gebouw van De Mick staat er nog

Stills uit de publiciteitsfilm *Heropbeuring* uit 1949.
(Amsab-ISG, Gent)

Still uit de publiciteitsfilm *Heropbeuring* uit 1949: aan de tering lijdende dokwerkers besmetten het hele gezin als ze niet in een sanatorium terechtkonden. (Amsab-ISG, Gent)

steeds, nu uitgebreid met een aantal moderne voorzieningen. Het zijn nog steeds de zwaksten die er terechtkunnen, degenen die het meest onze solidariteit en steun nodig hebben: senioren en mensen met niet-aangeboren hersenaandoeningen, waaronder multiple sclerose.

De Mick staat al honderd jaar pal overeind als een levende getuigenis van solidariteit, uitgebeeld door het prachtige standbeeld van Albert Poels. De geschiedenis van Sana De Mick is een wonderverhaal van een sanatorium, kliniek en zorgcentrum – een verhaal dat vaak ontroerend, soms ijzingwekkend, maar altijd hartverwarmend is.

Een plaats voor teringlijders

De socialistische Belgische Transportarbeidersbond (BTB) richt Sanatorium De Mick in 1920 op voor arbeiders met tuberculose. De Mick is dus oorspronkelijk bedoeld voor teringlijders, zoals ze op dat moment worden genoemd, en als Sana De Mick is het nog steeds bekend bij veel oudere Antwerpenaren. De tering is een longziekte die rond 1900 tot een vijfde van de bevolking treft en die fel woedt onder dokwerkers en zeelieden. De ziekte is bovendien besmettelijk en heeft vaak een dodelijke afloop. BTB-medewerker Louis Antoine neemt het lot van de zieke arbeiders en hun gezinnen ter harte en zet zijn schouders onder de vzw Heropbeuring. Die verwerft in 1923 een deel van het domein De Mick in Brasschaat, een prachtige groene omgeving in de Kempense bossen.

Daar zet de nog jonge Antwerpse architect Eduard Van Steenberghe een indrukwekkend modern gebouw neer, eerst in 1927 en later verruimd in 1934, een ware 'symfonie van ijzer, beton en glas'. Het langgerekte gebouw heeft een rotonde in het midden en kan 54

patiënten onderbrengen. Achteraan geven de ziekenkamers uit op het zuiden, met lange schuifdeuren, die elke dag worden geopend voor de verplichte rustkuur.

Tijdens de oorlog, in september 1944, wordt het gebouw van De Mick gebombardeerd. Gelukkig vallen er geen slachtoffers, vooral omdat hoofdgeneesheer Lardot het sanatorium op voorhand heeft laten evacueren. Maar het gebouw is onherroepelijk beschadigd. De Mick moet uitwijken naar noodgebouwen in Brecht. De nieuwe directeur Pierre Van den Bergh blijft niet bij de pakken zitten en zet een formidabele steunactie op voor de wederopbouw, met een reuzentombola en feesten in het Sportpaleis.

In 1953 wordt een nieuw en veel groter gebouw ingehuldigd. Het biedt plaats aan 150 tot 200 bedden. De nieuwe De Mick wordt omschreven als 'wellicht het modernste sanatorium ter wereld' met een feestzaal voor 450 personen, een operatiezaal, mortuarium, grootkeuken, radiografielokaal enzovoort. Louis Major wordt in 1957 voorzitter van de Raad van Bestuur.

Maar Sana De Mick wordt in de jaren 1960 geconfronteerd met een fundamenteel probleem: door betere medicatie kan tbc nu vaker thuis behandeld worden en verdwijnt de ziekte grotendeels. Sanatoria worden overbodig. Onder directeur Jacques Van den Berghe maakt De Mick in de jaren 1970 een omschakeling van sanatorium naar kliniek. In 1971 wordt de eerste ziekenhuispatiënt opgenomen, in 1985 verlaat de laatste sanatoriumpatiënt De Mick. De overstap vereist enorme financiële inspanningen, voor de verbouwingen, maar ook omdat De Mick zijn missie getrouw blijft en kiest voor de meest hulpbehoevende patiënten: die met een langdurige revalidatie, multiple sclerose, parkinson enzovoort.

In de jaren 1980 blijft Kliniek De Mick kreunen onder voortdurende besparingen en de druk tot schaalvergroting. Directeur Maria Torfs werkt een masterplan uit voor een tweede omschakeling, nu van kliniek naar zorgcentrum. De eerste vleugels van het nieuwe woonzorgcentrum voor hulpbehoe-

Het vooroorlogse gebouw van 1934 door de Antwerpse architect Eduard Van Steenberghe, omschreven als 'een symfonie van ijzer, beton en glas'. Het gebouw werd in 1944 vernield in een bombardement en in 1953 vervangen door het huidige gebouw. (Fotoarchief De Mick)

Patiënten van De Mick op een ligterras, jaren 1940. (Fotoarchief De Mick)

vende ouderen, goed voor negentig bedden, openen in 1995. Intussen zoekt De Mick ook voor andere langdurig hulpbehoevenden zoals MS-patiënten een oplossing. Dat leidt in 2008 tot de opening van De Vrije Vlinder, een zorgcentrum voor mensen met niet-aangeboren hersenletsel. De resterende ziekenhuisbedden worden in 2014 onder directeur Ludo Van Kets ondergebracht bij AZ Klina. De Mick is nu een zorgcentrum, gewapend voor de toekomst met een stevige expertise in de meest intensieve zorg.

Leven in De Mick

Vanaf het prille begin wil De Mick zieke arbeiders steun verlenen en hun een menswaardige zorg geven. Het sanatorium mag niet lijken op een kazerne of een kosthuis, wel op 'een huis dat het hunne is en waar zij broeders vinden die een troost zijn in de moordende ziekte die hen treft'. Tot vandaag behoudt De Mick die reputatie: de mensen zijn er vriendelijk en het eten is er goed. Aanvankelijk heeft het sanatorium een eigen aardappel- en groentetuin en kweekt het kippen en varkens – tot in de jaren 1980 gebruikt de keuken varkens van eigen kweek.

Al in de jaren 1920 heeft De Mick een ontspanningszaal met boeken, gezelschapsspeken, een piano en zowaar een radio om te luisteren naar concerten en het wereldnieuws te volgen. Maar de voornaamste bron van ontspanning is natuurlijk het domein zelf, waar de patiënten lange verkwikkende wandelingen kunnen maken of uitrusten in een van de lighallen die her en der opgetrokken zijn. Er worden voordrachten en cabaretoptredens georganiseerd ter lering en vermaak, en het kerstfeest groeit uit tot een jaarlijkse traditie. Bezoek wordt niet echt aangemoed-

igd – de toring is nog erg besmettelijk – en Sana De Mick ligt bovendien nogal afgelegen. Bezoekers kunnen een buurttram nemen van Antwerpen over de Bredabaan naar halte Polygoon in Maria-ter-Heide, maar dan is het nog een flinke 3 kilometer stappen.

Aanvankelijk bestaat de behandeling vooral uit 'lucht en liefde'. De longen van de zieke worden onderzocht en er wordt een spuugstaal afgenomen ter analyse om de juiste medicatie te bepalen. Voor die analyse gebruikt het sanatorium proefdieren, cavia's die het kweekt in kooitjes in de kelders van de Mickhoeve, een oude middeleeuwse hoeve op het domein.

Om 8.30 uur elke ochtend gaan de schuifdeuren van de ziekenzalen open voor de verplichte rustkuur, ongeacht het seizoen. Na de middag worden de patiënten verwacht op het solarium op de dakverdieping, een ligterras in open lucht, voor nog een verplichte rustkuur, die ze bovendien in stilte moeten doorbrengen. Om de verveling te verdrijven, kunnen de patiënten spullen kopen om te tekenen of te borduren. Wat de zieke arbeiders zelf vinden van die wijze van kuren is niet echt bekend, maar er doen sterke verhalen de ronde over patiënten die wegglipten van het domein voor een bezoek aan het nabijgelegen dubieuze etablissement De Stal voor een versnapering. Of voor meer, gezien de werking van de verstrekte hoestsiroop die naar verluidt het effect heeft van een afrodisiacum.

Van in de jaren 1930 staat een professor van de Université libre de Bruxelles, dokter Fritz Noeninckx, De Mick bij. Na de oorlog leidt hoofdgeneesheer Frédéric Lardot het medisch personeel. Hij wordt bijgestaan door dokter Lenoir, die in 1987 wordt opgevolgd door de laatste hoofdgeneesheer, dokter Bert Bogaert. Tegen dan is de conversie naar een ziekenhuis al een feit. Paramedische beroe-

Een MS-patiënt doet zijn oefeningen in de oefentuin van De Mick. De tuin werd geopend in 1980 voor kinesitherapeutische oefeningen buitenshuis maar raakte eind jaren 1990 in onbruik. De oefentuin wordt vandaag omschreven als een revolutionair concept van natuurbelieving, dat zijn tijd ver vooruit was. (Fotoarchief De Mick)

pen worden steeds belangrijker: ergotherapie en kinesithérapie, maar ook psychotherapie, logopedie, dieetleer enzovoort. Dokters blijven alsnog consultatie houden en dat is niet evident, want in De Mick worden ze uit vrije keuze forfaitair betaald. Het aantal verpleegkundigen en vooral zorgkundigen gaat met sprongen omhoog. In 1960 zijn er 15 verpleegkundigen in Sana De Mick voor ongeveer 200 sanatoriumpatiënten, in 2020 werken meer dan 100 voltijdse eenheden verplegers en verzorgers in het woonzorgcentrum en in De Vrije Vlinder voor ongeveer 150 bewoners.

Er vallen heel wat verhalen te vertellen over het personeel van De Mick en hun werk: over de traditie waarmee nieuwe verpleegkundigen verwelkomd worden, dat ze hun collega's met 'zuster' aanspreken en niet eens elkaars voornamen kennen, over de frietjes van de patiënten die ze stiekem mee-eten op de we-

kelijkse frietjesdag, in de jaren dat er zoveel minder mag maar ze zoveel meer doen. Over het jaarlijkse personeelsfeest en over die keer dat er zorgkundigen ontslagen worden en hun collega's werken met een bordje 'ik staak' op hun uniform gespeld om de patiënten toch maar niet in de steek te laten. Over de 'vasten' en de 'doppers' in nepstatuten bij het onderhoudspersoneel en die keer dat ze 'olympische spelen' organiseren op het domein en de chef alleen maar vraagt wie er gewonnen heeft. Over de gebroken ruiten wanneer het leger in de buurt schietoefeningen houdt. Over chef-kok Marcel Vansimaes en zijn fameuze dessert 'diplomat'. Over de vijver met eendjes en de collega die een arbeidsongeval heeft in de elektriciteitscabine. Over bewoners die hun rolstoel met de kin bedienen en zelf via de brug over de autostrade in het dorp hun colaatje en chips gaan kopen. Het moge raar

klinken, maar een sanatorium is een minige-meenschap waarin hard geleefd wordt.

De Vriendenkring van De Mick

Van bij de aanvang krijgt De Mick bijzonder veel steun. Het sanatorium ontvangt aldoor grote sommen van de Belgische Transportarbeidersbond (BTB) en van andere takken van de brede socialistische beweging, zoals de diamantbond en de International Transport Workers Federation.

Van 1956 tot 1978 baatte De Vriendenkring een tombolakraam uit tijdens de jaarlijkse Sinksenfoor op de Antwerpse leien. Het kraam bereikte een publiek van duizenden en bracht honderdduizenden Belgische franken op ter ondersteuning van De Mick. Hier het kraam in 1967. (Fotoarchief De Mick)

Maar ook gewone arbeiders en militanten doen massaal inspanningen. Ze zingen liederen in cafés, gaan rond met collectebussen, verkopen babelutten en wafels, en ze staan de opbrengsten van feesten, duivenwedstrijden en voetbalmatchen af aan De Mick. Vanaf 1909 tot lang na de Tweede Wereldoorlog zijn er honderden van dergelijke kleine steunacties.

In 1953 wordt De Vriendenkring van De Mick opgericht op initiatief van Louis Major. Voordien was er in de schoot van de BTB al een feestcomité actief, dat in de jaren 1930 veel succes had met Vlaamse kermissen in de Seefhoek. Staf Vansimaes wordt feestbestuurder en later voorzitter. Hij zal het gezicht van De Vriendenkring blijven tot Greet van Gool hem in 2003 opvolgt.

De Vriendenkring telde op zijn hoogtepunt 15 afdelingen en meer dan 6000 vrijwilligers in heel Antwerpen. De vzw gold in de jaren 1950 als een van de grootste concertorganisatoren van Antwerpen met gemiddeld een 50-tal concerten per jaar. Hier een typische affiche uit 1958 met een schare toenmalige sterren voor een 'bonte avond' in het volkshuis van Ekeren. (Fotoarchief De Mick)

De Vriendenkring begint bescheiden met een handvol afdelingen: Kiel, Borgerhout, Noord, Merksem, Brabo en Centrum. Op het hoogtepunt begin jaren 1990 telt de vzw 15 afdelingen en 6500 leden. Bovendien trekt De Vriendenkring duizenden bezoekers aan op de tientallen cabaretavonden die ze jaarlijks organiseert.

Er bestaat dus een uitgebreide gemeenschap rond De Mick. De Vriendenkring draagt in de jaren 1990 elk jaar 3 tot 5 miljoen Bel-

gische franken over aan De Mick en na 2000 jaarlijks gemiddeld ongeveer 100.000 euro. Die extra middelen laten De Mick toe om de werking en uitrusting uit te bouwen en zo zijn identiteit als instelling van zorg en solidariteit te benadrukken. De inzet van de vele medewerkers van De Vriendenkring is een uiting van solidariteit van de brede gemeenschap en maakt De Mick wijd en zijd bekend in het Antwerpse.

In de jaren 1950 organiseert De Vriendenkring honderden avonden met optredens van Vlaamse artiesten in volkshuizen en cinemazalen in Antwerpen en omstreken. Vanaf 1964 worden de optredens gebundeld in een zesdaags festival in het Kielpark onder de naam Kleinkunstfestival (sinds 1990 Showfestival). Zowat de hele fine fleur van het Vlaamse lied passeert in het Kielpark: van Louis Neefs en Will Tura tot Helmut Lotti en Natalia. Gaston Berghmans treedt meer dan 300 keer op voor De Mick en vanaf 1972 fungeert de Lou Roman Band zowat als het huisorkest van het festival.

Voor het havenpatronaat en de beter be-
goeden is er een jaarlijkse galavoorstelling in de Koninklijke Opera van Vlaanderen. Maar van 1956 tot 1978 is de populairste activiteit ongetwijfeld het jaarlijkse tombolakraam op de Sinksenfoor, ook bekend als 'het pikspel op de Leien'. En ook de afdelingen laten zich niet onbetuigd. Naast sociale activiteiten zoals bingoavonden en barbecues organiseren ze ook grotere acties. Zo houdt afdeling Centrum op 1 mei een jaarlijkse feestmarkt op het Sint-Jansplein. En vrijwilligers van afdeling Deurne-Merksem staan in de kraampjes op Rock Werchter en Pukkelpop.

Zo draagt De Vriendenkring al zeventig jaar bij aan een solidaire en warme samenleving, en helpt de vzw De Mick om meer nog dan een loutere zorginstelling een thuis te zijn voor de bewoners, ingebed in de bredere samenleving.

Project Sana De Mick 100

Sana De Mick 100 is een project van de Belgische Transportbond (BTB), Heropbeuring vzw en De Vrienden van De Mick vzw ter gelegenheid van het honderdjarige bestaan van

zorgcentrum De Mick. Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis realiseerde het project in de loop van 2021-2022 en organiseerde een voorstelling voor het Antwerpse publiek op 10 september 2022 en voor het personeel en de bewoners op 18 september 2022.

Meer info is te vinden op www.amsab.be/sanademick

Boek te verkrijgen in de webshop van Amsab-ISG, Prijs: € 10.

